

СЕКЦІЯ 5 РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 33.71;332.1

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-1-26>**Костецька І.І.**

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
Карпатського інституту підприємництва Університету «Україна»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5340-0145>*

Крайчук О.В.

*кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри математики з методикою її викладання
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5987-0460>*

Kostetska Iryna

*PhD, Associate Professor of the Department of Economics and Management
Carpathian Institute of Entrepreneurship, University of Ukraine*

Kraychuk Alexander

*PhD in Physico-Mathematical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Mathematics with Teaching Methodics,
Rivne State University of Humanities*

ВПЛИВ КЛАСТЕРІВ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

THE INFLUENCE OF CLUSTERS ON THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні переваги створення кластерів як напрямку забезпечення сталого розвитку сільських територій. Реалізації поставленої мети сприяло викладення концепції кластерів як форми співпраці в умовах конкуренції та визначення їх місця в політиці регіонального розвитку. Розглянуто значення кластерних ініціатив та визначено перспективи використання їхнього потенціалу. Проаналізовано польський досвід і представлено практичну модель фруктового кластеру в Мазовії (Польща). Перевагою використання потенціалу кластерів є інтеграція політики у сфері підтримки кластерних структур у пріоритетних сферах розвитку регіону. Визначено основні причини, які гальмують розвиток аграрних кластерів в Україні: недосконалість законодавчої бази; відсутність підтримки з боку держави; слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку; відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про вже існуючі та потенційні кластери.

Ключові слова: кластер, фруктовий кластер, регіональний розвиток, сільські території, польський досвід.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные преимущества создания кластеров как направления обеспечения устойчивого развития сельских территорий. Реализации поставленной цели способствовало изложение концепции кластеров как формы сотрудничества в условиях конкуренции и определение их места в политике регионального развития. Рассмотрено значение кластерных инициатив и определены перспективы использования их потенциала. Проанализирован польский опыт и представлена практическая модель фруктового кластера в Мазовии (Польша). Преимуществом использования потенциала кластеров является интеграция политики в сфере поддержки кластерных структур в приоритетных сферах развития региона. Определены основные причины, которые тормозят

развитие аграрных кластеров в Украине: несовершенство законодательной базы; отсутствие поддержки со стороны государства; слабость действующих аграрных кластеров из-за низкого уровня конкуренции на внутреннем рынке; отсутствие единой систематизированной информационной базы об уже существующих и потенциальных кластерах.

Ключевые слова: кластер, фруктовый кластер, региональное развитие, сельские территории, польский опыт.

ANNOTATION

This article aims to study activity and functioning models of clusters, that are an important component of rural development. We present analytical data on their numbers and analyse the main literature on this topic. The main purpose and objectives of the study are to form the concept of the agricultural cluster as a form of cooperation in conditions of competition and to determine its place in regional development policy. We state that the cluster-based policy of regional development (cluster-based policy, CBP) is to coordinate activities in various spheres of economic, political and scientific life. We study the influence of clusters on the competitiveness of the economy and economic development, that allows as to determine the main conditions of cluster development. Particular attention is paid to analyses of one of the successful examples of a fruit cluster created in 2012 in the Masovian Voivodeship (Poland). It was created at the initiative of gardeners and as an attempt to strengthen innovation and competitiveness of the Masovian fruit industry in response to increased competition in the globalization age. The purpose of the cluster is to create an impact on improving cooperation between regional authorities, research units, business organisations and local economies. And, last but not least, to strengthen competitiveness through projects that help in the development and promotion of the fruit sector in the Masovian Voivodeship. We trace the creation of the value chain on the above-mentioned example. The cluster has an open formula, and new members are introduced as the structures expand. To

improve quality and innovation in production, logistics and packaging, the Fruit Cluster cooperates with the University of Warsaw, the Institute of Nutrition, the Masovian Agricultural Advisory Centre and the Warsaw University of Technology. From the research that has been carried out, we develop recommendations for implementation of the Polish experience in cluster functioning in Ukraine. We also identify the main reasons that block the successful development of clusters in Ukraine: the imperfection of the legal framework; lack of state support; weakness of existing agrarian clusters due to low level of competition in the domestic market; lack of a single structured information base on existing and potential clusters. We expect that promoting the creation and development of agricultural clusters following the example of Poland will increase the efficiency and competitiveness of agricultural enterprises. And this is an important issue to ensure the development of rural areas in our country [Ukraine].

Key words: cluster, fruit cluster, regional development, rural areas, Polish experience.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасний світ є глобальним та взаємоінтегрованим, тому для забезпечення життєздатності і конкурентоспроможності господарства об'єднуються в певних регіонах щоб розвивати спеціалізацію на окремому виді продукції. Суть об'єднання – навчитися виробляти продукцію краще за інших, стати більш спроможними. Україна інтегрується у європейський економічний простір, тому потрібно спрямовувати свою регіональну політику у цьому ж напрямі.

Трансформація аграрного сектору національної економіки зумовлює необхідність побудови спільних інтересів із метою забезпечення розвитку сільських територій. Зміст кластерного складника у формуванні сільського розвитку в Україні формується з урахуванням євроінтеграційних процесів. Зокрема, це проявляється в процесі реформ, що передбачають концептуальні зміни системи державного управління та залучення безпосередньо сільських громад до формування й реалізації територіального розвитку на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Не випадково останнім часом кластерний підхід, зокрема і в аграрній сфері, стає все більш популярним напрямом досліджень фахівців у галузі економіки, зокрема Л. Ринейської [3], Г. Антонюк [1], Л. Задорожної [2], М. Портер [4], Р. Wieczorek [10], М. Stawicki [9] та ін.

У літературі про організацію промислового кластера вперше було визначено М. Портером лише на рубежі 1980-х і 1990-х років. Учений описав як географічний кластер взаємопов'язує компанії, спеціалізованих постачальників продукції, послуг, компанії, що працюють у суміжних секторах та пов'язаних із ними установах (університети, органи стандартизації та галузеві асоціації), що як конкурують, так і співпрацюють [4, с. 246].

Слід також відрізнити кластерну ініціативу від кластера. Кластерна ініціатива – це група

місцевих організацій, які в різному ступені прагнуть ініціювати функціонування кластера або вдосконалити вже діючу структуру. За твердженням М. Stawicki, кластерна ініціатива може бути результатом діяльності знизу вгору суб'єктів, зацікавлених у співпраці, або бути результатом діяльності зверху вниз, що здійснюється державними органами [9, с. 9].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – представити кластери як чинник, що сприяє розвитку сільських територій, сформулювати концепцію аграрного кластера як форми співпраці в умовах конкуренції та визначення їх місця в політиці регіонального розвитку, розглянути функціонування аграрного кластера у Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кластери – це особлива форма підтримки регіонального розвитку. Вони розглядаються як інструмент нівелювання диспропорцій у рівні розвитку країни. Географічна близькість ефективно процвітаючих суб'єктів господарювання та інтенсивність взаємовідносин між господарствами підвищують рівень послуг і якість продукції, а також залучення кваліфікованих працівників. Концентрація підприємств у межах кластера підвищує технологічний рівень продукції, залучає іноземні інвестиції та збільшує експортні можливості.

Політика регіонального розвитку, заснована на кластерах (cluster-based policy, СВР), полягає у координації діяльності в різних сферах економічного, політичного та наукового життя. У результаті створюється цілісна система, в якій наука підтримує технології, освіта відповідає за фактичний попит на ринку праці, а підтримка конкурентоспроможності місцевих компаній залучає іноземні інвестиції. Кластери стають інструментом підтримки та активізації, вони служать для звільнення природного підприємництва. Виграє весь регіон, а не лише безпосередньо задіяні учасники [8, с. 82].

Відповідно до Стратегії впровадження інновацій, розробленої Європейським Союзом, визначено основні причини, які підсилюють потреби для створення кластерів:

- збільшення продуктивності й ефективності (наявність кластерів зазвичай супроводжується вищим рівнем ВВП);
- створення нового бачення та інновацій (розвиток сектору В+R, передача технологій, патенти);
- взаємозв'язки між існуванням і розвитком кластерів та конкурентоспроможністю економіки з погляду секторів, регіональні та національні (зайнятість, створення доданої вартості, розвиток експорту, дохід);
- економічна політика ЄС [6].

За результатами дослідження виділимо потенційний вплив кластерів на конкурентоспроможність економіки та економічний розвиток:

- кластери як центри концентрації та спеціалізації виробництва;
 - ефекти масштабу:
 - внутрішні (вигоди від масштабу та обсягу діяльності суб'єктів господарювання);
 - зовнішні (вигоди від доступу до ресурсів та ринків);
 - сильні кластери – це унікальне поєднання підприємницького динамізму, інтенсивних зав'язків із провідними інститутами знань та посилення синергії між основними суб'єктами в галузі інновацій;
 - конкуренція та співпраця суб'єктів, що входять до кластерів (збільшення соціального капіталу);
 - конкурентоспроможність та розвиток:
 - зростання та краще використання конкурентного потенціалу (накопичення ресурсів, більший дохід);
 - поліпшення конкурентних позицій (збільшення частки ринку, збільшення експорту).
- Також визначено основні умови розвитку кластерів:
- Економічні умови:
 - умови постачання;
 - умови попиту;
 - галузеві конкурентні переваги;
 - внутрішні та зовнішні ефекти масштабу.
 - Інституційні умови:
 - економічна політика (включаючи кластерну політику);
 - розвиток публічної науково-дослідної сфери;
 - підтримка ЄС розвитку кластерних ініціатив.
 - Природне середовище для існування та розвитку кластерів в агропродовольчому секторі:
 - внутрішній попит, що виникає унаслідок базових потреб;
 - внутрішні пропозиції, отримані внаслідок використання власних земель, робочої сили та капітальних ресурсів;

– експорт [5].

Розглянемо успішний приклад фруктового кластера, створеного в 2012 р. у Мазовецькому воєводстві.

Отже, Мазовецький фруктовий кластер був створений за ініціативи садівників. Причиною його створення стала необхідність посилення інновацій та конкурентоспроможності мазовецької фруктової галузі в умовах посилення конкуренції та прогресуючих процесів глобалізації. Метою кластера є створення впливу на поліпшення співпраці між регіональними органами влади, дослідницькими підрозділами, організаціями ділового середовища та місцевими господарствами, а також посилення конкурентоспроможності за допомогою проєктів, що допомагають у розвитку та просуванні фруктового сектору в Мазовецькому воєводстві. На рис. 1 показано ланцюжок створення вартості в презентованому кластері.

Виділимо кластерні компетенції фруктового кластеру: створення платформи для співпраці між господарствами, що займаються садівництвом, науково-дослідними підрозділами, організаціями ділового середовища та державного управління, підвищенням конкурентоспроможності, розвитком та просуванням фруктового сектору з Мазовії.

Координатором кластера є Асоціація садівників Республіки Польща, основною метою якої є представлення потреб та інтересів професійних садівників. Кластер був створений для підтримки фруктової галузі перед мінливою ринковою ситуацією. На зміни, що відбуваються, головним чином, впливає прогрес у галузі інформаційних та Інтернет-технологій, маркетингу та дизайну упаковки.

На ранньому етапі розвитку кластер поставив перед собою такі завдання:

1. Розроблення стратегії розвитку кластера.
2. Аналіз ринку та регіону.

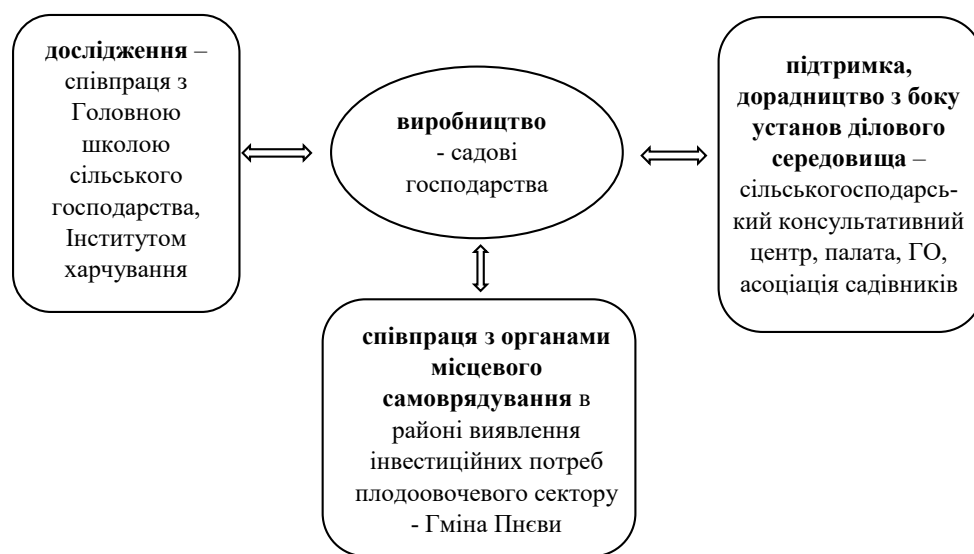

Рис. 1. Ланцюжок створення вартості та кластерні компетенції [7]

3. Розроблення маркетингової стратегії та інформаційна діяльність.

4. Організація дослідницьких місій.

5. Тематичні зустрічі, конференції, тренінги.

6. Пошук підтримки для діяльності і функціонування офісу кластера.

7. Виявлення проблем у фруктовій галузі шляхом опитувань, робочих зустрічей та досліджень.

Кластер має відкриту формулу, і нові учасники вводяться у міру розширення структур. Прагнучи підвищити якість та інновації у виробництві, логістику та упаковку, фруктовий кластер співпрацює з Варшавським університетом, Інститутом харчування, Мазовецьким сільськогосподарським консультативним центром та Варшавським технологічним університетом.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В Україні існують лише поодинокі приклади практичного створення і функціонування аграрних кластерів, які переважно є ініціативою товаровиробників і засновані на основі досвіду, запозиченого ними зі світової практики кластерного розвитку. Відсутність нормативно-правового регламентування щодо створення кластерної організації, визнання кластера як самоврядного господарського об'єднання підприємств унеможливають поширення на нього існуючих та розроблення нових спеціалізованих програм державної підтримки.

Отже, основні причини гальмування розвитку кластерів в Україні:

- недосконалість законодавчої бази;
- відсутність підтримки кластерних ініціатив із боку держави;
- відсутність довіри між органами державної влади і бізнесом;
- слабкість діючих аграрних кластерів через низький рівень конкуренції на внутрішньому ринку;
- відсутність єдиної систематизованої інформаційної бази про існуючі та потенційні кластери в Україні.

Якщо в державі почнуть утворюватися аграрні кластери, це дасть поштовх для розвитку інноваційних підходів і підвищення кваліфікації робітників сектору.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Г. Кластери як ключ до розвитку сільського господарства. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile/3613.pdf>.
2. Задорожна Л.М. Інституційне забезпечення розвитку ринку інновацій в аграрній сфері : дис. ... канд. економ. наук. Вінниця, 2015. 218 с.
3. Ринейська Л.С. Кластери у сучасній глобальній економіці. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971>.
4. Портер М. Конкуренція / пер. с англ. Москва : Вільямс, 2005. 608 с.

5. Cluster Benchmarking in Poland – 2010, Survey report, The Public Sector Team of Deloitte Business Consulting S.A. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/38161763/cluster-benchmarking-in-poland-polska-agencja-rozwoju->
6. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 17 October 2008 – Towards world-class clusters in the European Union: Implementing the broad-based innovation strategy (COM/2008/0652).
7. Klastry w województwie mazowieckim, 2012 84 с. URL: <http://www.pi.gov.pl>.
8. Pełka W. Klastry w polityce rozwoju województwa mazowieckiego, *Studia Regionalne*. 2013. № 12 / I. Analizy i Studia. S. 79–93.
9. Stawicki M. Klastry i inicjatywy klastrowe – podstawowe pojęcia (w:) M. Stawicki, W. Pander (red.), *Metody ewaluacji polityk wspierania klastrów ze środków strukturalnych*, Warszawa, 2008.
10. Wieczorek P. Klastry a pozycja rynkowa przedsiębiorców. *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*. 2008. № 12. S. 65.

REFERENCES:

1. Antoniuk H. (2011), *Klastery yak kliuch do rozvytku silskoho hospodarstva* [Clusters as a key to agricultural development], [Online], available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile/3613.pdf>. (Accessed 02 Feb 2021)
2. Zadorozhna L.M. (2015), *Instytutsiine zabezpechennia rozvytku rynku innovatsii v ahrarnii sferi : dys. ... kand. ekonom. nauk* [Institutional support for the development of the innovation market in the agricultural sector], – Vinnytsia, 218 s.
3. Ryneiska L.S. (2016), *Klastery u suchasni hlobalni ekonomitsi* [Clusters in the modern global economy] – № 5, [Online], available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971> (Accessed 08 Feb 2021)
4. Porter M. (2005), *Konkurentsia* [Competition], – M.: Yzdatskiy dom «Vyliams», – 608 s.
5. Cluster Benchmarking in Poland – 2010, Survey report, The Public Sector Team of Deloitte Business Consulting S.A., [Online], available at: <https://www.yumpu.com/en/document/read/38161763/cluster-benchmarking-in-poland-polska-agencja-rozwoju-> (Accessed 08 Feb 2021)
6. „Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 17 October 2008 – Towards world-class clusters in the European Union: Implementing the broad-based innovation strategy (COM/2008/0652)”
7. Klastry w województwie mazowieckim (2012), – 84 s. [Online], available at: <http://www.pi.gov.pl> (Accessed 08 Feb 2021)
8. Pełka W. (2013), *Klastry w polityce rozwoju województwa mazowieckiego* [Clusters in the development policy of the Mazowieckie Voivodeship], *Studia Regionalne nr 12 / I. Analizy i Studia*, s. 79-93.
9. Stawicki M. and Pander W. (2008), *Klastry i inicjatywy klastrowe – podstawowe pojęcia* [Clusters and cluster initiatives – basic concepts], *Metody ewaluacji polityk wspierania klastrów ze środków strukturalnych*, Warszawa.
10. Wieczorek P. (2008), *Klastry a pozycja rynkowa przedsiębiorców* [Clusters and the market position of entrepreneurs], *Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa*, N 12, s. 65.